

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Martini Bonacinæ Vtrivsque Signatvræ Referendarii
Compendium Omnium Operum de Theologia Morali,
omnibusque conscientiæ nodis**

Bonacina, Martino

Coloniæ Agrippinæ

Legis effectus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41152

divit. non tenetur illud iterum audire, si ad locum divertat, ubi festum celebratur: commorantes quæ brevi tempore in alieno territorio, non tenentur servare leges proprii territorii, sed non serventur in loco, ubi commorantur. *Ibid. num. 56. & seq.*

45. Existens extra proprium territorium, non tenetur servare leges juris communis, quæ non servantur in loco ad quem se transtulit. Hinc sequitur peregrinum non teneri servare festa proprii domicilii quæ non servantur ubi reperitur. Item Sacerdos Latinus transiens per Græciam, potest conficere tam in azymis, quàm in fermentato, modo non celebret in Ecclesia Latinorum. Rhæti quoque accedentes Mediolanum, quo tempore domi suæ nondum est completum jejunium Quadragesimale ratione Calendarii diveriti, possunt ibi vesci carnibus, contra nonnullos. Similiter degentes in monasteriis Mediolani exemptis non tenentur servare jejunia quæ ritu Ambrosiano servantur. Adde existentem in alieno territorio non teneri legibus sui territorii, quando ipse & simul res circa quam operatur, & operatio ipsa sunt extra territorium. Unde infer beneficiarium qui in aliena diocesi existit, & non residet, incurrere censuras ab Episcopo proprio latus contra non residentes. Item existentem extra proprium territorium, si jactu sagittæ occidat hominem existentem in proprio territorio affici excommunicatione, si lata esset excommunicatio in proprio territorio contra homicidas. *Ibid. num. 61. & seqq.*

Effectus legis.

46. Lex humana tam civilis quàm Ecclesiastica, obligare potest in conscientia, ita ut ipsius transgressio ad gravem culpam imputetur in materia gravi, non omnes tamen leges humanae obligant in conscientia, præsertim sub mortali, quia leges vetantes venationem aut piscationem sine præjudicio proximi, & præcisus aliis circumstantiis, non videntur sub mortali obligare. *Ibid. punct. 7 § 1. num. 1. & 2.*

47. Non solum lex præceptiva, verùm etiam pœnalis, quæ videlicet aliquid præcipitur adjecta transgressoribus pœna, obligat sub mortali, aut veniali, juxta materiam gravitatem, aut levitatem, aut scandalum, nisi aliunde constet legislatorum nolle ad culpam obligare. *Ibid. §. 2. num. 3.*

48. Leges institutæ animo non obligandi, neque ad culpam

neque ad pœnam, non appellantur propriè leges, sed dicuntur potius regulæ, seu ordinatio quædam. *Ibid. num. 5.*

49. Delinquens non tenetur ante sententiam declarationem pœnam solvere, quæ non potest executioni mandari absque actione hominis, nisi aliter exprimat legislator. *Ibid. n. 6.*

50. Pœna alia dicitur lata ipso jure, seu quæ posito delicto statim inogatur: alia ferenda, seu quam iudex comminatur delinquenti. Vide v. *Censura. Ibid. n. 7.*

51. Pœnæ privationi, aliæ executioni mandantur absque hominis actione, aliæ verò non. Qui incurrit pœnas privationis officii activæ & passivæ vocis, quæ ipso facto incuruntur non expectata sententia, non tenetur se officio private aut voce activa vel passiva, &c. quoties hoc nequit facere sine infamia, etiamsi in lege habeatur delinquentem debere se officio abdicare non expectata ulla sententia. Item beneficiarius potest beneficium retinere, donec declareretur delictum propter quod ipso facto est privatus beneficio, nisi lex statuatur pœnam statim in conscientia subeundam; & acta prædicti beneficiarii criminosi facta ante criminis declarationem, valent. *Ibid. num. 9. & seqq.*

52. Reus non tenetur ante sententiam subire pœnam quæ non est ipso jure lata, sed ferenda: potestque huiusmodi reus qui est condemnandus, ante condemnationem bona sua distrahere, vendere, donare, &c. sicut poterat antequam patretur delictum. *Ibid. n. 13. & 14.*

53. Non est expectanda sententia iudicis, quando in lege dicitur, *beneficium ipso facto vacet in conscientia, vel, fructus non faciat suos in conscientia, &c.* *Ibid. num. 15.*

54. Rector Ecclesiæ alienans bona Ecclesiæ sine solemnitate requisita in jure, est privatus ipso facto beneficio, quamvis praxis & usus requirant sententiam criminis declarationem. Item qui obtinuit parochiale beneficium, & non est ordinatus sacerdos intra annum sua culpa, tenetur in conscientia beneficium deserere. Item electus in Episcopum, ipso facto privatur Episcopatu ante sententiam, nisi intra sex menses fuerit consecratus, ita Trident. *sess. 23. de reform. c. 2.* Similiter non recitans divinum officium, tenetur ad restitutionem fructuum ante sententiam iudicis, quia beneficium datur propter officium. *Ibid. num. 16. & seqq.*

55. Committens delictum hæresis aut alterius speciei ob quod bona ipso facto publicantur, non tenetur ante sententiam

riata

tiam criminis declaratoriam bona fisco restituere. Et qui pœnam non condemnatur ob denegatam in iudicio veritatem, non tenetur ad solutionem pœnæ, quam solvisset, si veritatem detexisset: secus dicendum de pœna conventionali quæ solvenda est ante sententiam, nisi aliter constet de auctoritate contrahentium. Pœna quoque conditionalis obligat ante iudicis sententiam. *Ib. n. 20. & seq.*

56. Femina cui relictum est legatum, modò castè vivat, non potest legatum recipere. sed tenetur statim illud restituere, si turpiter vivat. Qui verò ad Collegium admittitur hoc oneratur, ut si tale delictum admiserit, ipso facto privilegiis loci privetur, non remanet privatus, nec restituere tenetur ante sententiam, nisi aliud constet per consuetudinem. *Ib. n. 25. & 26.*

57. Vovens, vel jurans se certam eleemosynam daturum pauperibus, si amplius luserit, vel pejerarit, &c. statim post voti vel juramenti violationem tenetur eleemosynam solvere, quia talis censetur fuisse intentio voventis vel jurantis. *Ibid. num. 28.*

58. Quæres, quas pœnas reus teneatur post sententiam subire, seu sibi infligere? Respond. reum non teneri sibi ipsam pœnam infligere, quam licet non potest infligere; consequenter non tenetur ad mortem sibi ipsi inferendam; at tenetur ad solvendam pecuniam, ob quam fuit condemnatus, modò petatur. *Ib. n. 29. & 30.*

59. Reus post sententiam declaratoriam criminis, non tenetur ipse bona fisco deferre, seu sententiam confiscationis per seipsum exequi; at tenetur secuta sententia in exilium proficisci, persistere in carcere, scalas patibuli ascendere, jejunare, &c. Item potest reus obligari ad verbera, & ad alias pœnas corporales distinctas ab illatione mortis, abscissione membri, &c. *Ib. n. 31. & seq.*

60. Quæres, an hæres teneatur ad onera realia, quæ tenebantur solvere defunctus ob delictum prohibitum sub pœna ipso facto lata, secus si sententia erat ferenda, seu comminatoria, vel si obligatio erat personalis? Respondetur affirmativè, quia heres succedit in onera defuncti realia, & vicem unius personæ gerit cum defuncto in obligationibus realibus. *Ibid. num. 35.*

61. Lex dicitur injusta, quando repugnat legi & præcepto divino, unde vitium à Principe præcipi nequit, quando adversatur bono communi, quando transcendit & excedit facultatem

cultatem & potestatem legislatoris, quando subditis imponitur onus improporcionatum causæ, & quando fundatur in falsa præsumptione contra rei veritatem, notam illi contra quem fertur lex. Lex his modis injusta non obligat in conscientia, nec peccat, qui eam præciso scandalo & perturbatione Republicæ, non observat: propterea injuste excommunicatus non afficitur effectibus excommunicationis; & qui falsò judicatur reus obligationis restituendi, non tenetur restituere; & si cogatur, poterit uti occulta compensatione: heres quoque qui non confecit inventarium, non tenetur in conscientia ad solvendum creditoribus testatoris ultra vires hereditatis: Item non valent testamenta vel legata facta sine debita solemnitate ab eo qui poterat disponere. *Ibid. §. 3. n. 1. & seq.*

62. Obediendum est legi, quando dubitatur de ipsius justitia & obligatione *ib. n. 11.*

63. Unde autem colligere poterimus legem humanam sub mortali obligare? Respondetur posse colligi ex his capitibus: ex intentione legislatoris, qui si non explicuit se velle in conscientia obligare, censetur obligare in conscientia pro ratione materiæ gravis vel levis: deinde ex verbis præceptivis quibus lex humana fertur, quamvis hoc non valeat in omni lege: ex gravitate materiæ, cognoscitur autem materia esse gravis, vel levis ex fine quo legislator adductus legem condit; ex una lege alteram explicante, vel quia passim homines ita putant: ex acceptione legis, & denique ex gravi pœna corporali aut temporali, ex gravi aliqua censura vel pœna Ecclesiastica imposita. Quando inspectis hujusmodi regulis adhuc dubitatur an lex obliget sub mortali, vel sub veniali, probabile est obligare tantum sub veniali. *Ibid. §. 4. num. 1. 2. 3. 13. 14. 24. 25. 26. 30. & 31.* Ex his

64. Collige verba præceptiva in lege divina obligare sub mortali, & etiam legem tam civilem, quam Ecclesiasticam in materia gravi, si verbis præceptivis feratur, v.g. quando adhibentur hæc verba, *injungimus, præcipio ex vi voti, vel juramenti, oportet* &c. Idem dic de lege verbo imperativo condita, quæ ut plurimum obligat sub mortali in materia gravi, nisi aliud ex conjecturis appareat, & de lege verbis decretativis & stabilivis condita, secus si verba solum sint hortatoria, vel monitoria. *Ibid. n. 5. & seqq.*

65. Ad discernendam materiæ gravitatem inspiciendus est finis & circumstantiæ, ob quas lata est lex; nam potest aliquid

quando Prælati sub mortali præcipere silentium, quod hoc necessarium iudicaverit. *Ibid. n. 21. & 22.*

66. Pœna capitis, mutilationis, amissionis multorum membrorum, &c. obligat sub mortali; hæc enim gravis pœna constituitur. *Ibid. n. 27.*

67. Lex continens leviorem pœnam, non inducit obligationem sub mortali, neque etiam continens gravem pœnam quoties pœna in re levi imponitur ad terrorem. *Ibid. num. 28. & 29.*

68. Non observans legem humanam præceptivam, vel poenalem in materia gravi, peccat contra illam virtutem ad quam pertinet præceptum. *Ibid. num. 32.*

69. Acta quæ fiunt contra legem irritantem ipso facto invalida sunt, non solum in foro externo, verum etiam in foro conscientie: hinc fit ut celebrans matrimonium irritum, non possit reddere vel petere debitum. Ad cognoscendum autem an lex ipso facto irritet aliquem actum, inspiciendus est verborum sensus, & est facienda stricta interpretatio. *Ibid. §. 1. num. 2. 3. & 4.*

70. Irritatio ipso facto statim incurritur ante sententiam, nisi adsit falsa præsumptio, & modo fuerit servata forma substantialis. Neque ad incurrendam irritationem, præfertur illius actus qui defectu formæ substantialis irritatur, requiritur scientia legis irritantis.

Actus humana lege irritus obligatne in conscientia? Respondetur non obligare *Ibid. num. 5. & seq.*

71. Acta quæ fiunt contra legem prohibentem non sunt invalida per se, & ex natura sua, ex eo solum capite quod prohibentur a lege; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta tenent; & aliud est irritare, & aliud prohibere. Unde actus factus contra legem prohibentem tales actus, non est simpliciter irritus ante sententiam. Imò actus, per se loquendo, est validus, & quando prohibetur circumstantia ipsius actus, & quando prohibetur ipsemet actus, sed non irritatur forma substantialis. *Ibid. n. 8. 10. & 12.*

72. Quoties deest potestas moralis, aut deest incapacitas materiae, actus irritus est iure naturæ. Item actus est quoque irritus non solum quando legislator utitur verbis prohibentibus & irritantibus ipso iure, sed etiam impediens translationem domini; & quando actus celebratus est sine forma substantiali, seu solemnitate requisita à iure, etiam invalidus est.

est in utroque foro, consequenter matrimonium clandestinum, alienatio bonorum Ecclesie, & electio facta sine solemnitate, est invalida in utroque foro, imò & omnes contractus sine solemnitate & forma substantiali invalidi sunt in utroque foro, exceptis actibus factis ad causas pias. Censetur autem forma substantialis, quando præscribitur aliqua forma seu solemnitas, apposita clausula irritante factum sine tali forma celebratum, & quando præscribitur aliqua solemnitas dum committitur seu communicatur alicui potestas ad faciendum aliquid servata tali forma seu solemnitate; censetur vero forma tantum accidentalis, si dum præscribitur aliqua forma, potestas ad faciendum actum non communicatur, sed iam supponitur; consequenter actus sine tali forma celebratus, non est irritus, nisi apponatur aliqua particula irritans. Hinc sequitur validum esse matrimonium sine denuntiationibus celebratum, quia denuntiationes non præscribuntur tamquam forma substantialis: sequitur quoque Episcopum valde excommunicare sine solemnitate requisita à jure; & invalidam esse alienationem bonorum Ecclesie factam sine forma præscripta cum particula *non potest*. Adverte tamen levem quamdam formæ substantialis omissionem, non efficere actum irritum, cum parum pro nihilo reputetur. *Ibid. num. 9. 13. & seq.*

73. Quæres, an actus ex urgentissima causa factus sine solemnitate præscripta invalidus sit? Resp. invalidum esse, quia posita justa causa, adhuc verum est dicere actum celebratum fuisse sine sua forma substantiali, actus autem sine forma substantiali celebratus non est validus. *Ibid. n. 22. & 23.*

74. Licitum est leges interpretari non solum exponendo, verum etiam ampliando, aut coarctando. *Ib. punct. 8. n. 2.*

75. Declarationes Cardinalium circa Tridentinum non videntur vim legis habere antequam sufficienter promulgentur; suntque amplectendæ tam pro singulari casu, quam respectu aliorum. Ex his declarationibus colligitur obligatio & quoad futura, & præterita facta post legem circa quam fertur declaratio; debentque iudices sententias ferre juxta declarationes Cardinalium. *Ibid. n. 4. & seq.*

76. Lex humana odiosa explicanda, & extendenda est, quatenus important verba juxta proprietatem naturalem; in materia vero favorabili explicanda & extendenda est quantum verba patiuntur, non solum juxta proprietatem

naturalem, verum etiam juxta civilem; propterea lex favorabilis loquens de filiis, extendenda est ad filios adoptivos: lex loquens de legitimis extendenda est etiam ad legitimos. *Ibid. num. 8. et seq.*

77. Potest dari lex ex uno capite odiosa, & ex alio ita favorabilis, ut potius ut favorabilis, quam ut odiosa explicanda sit, & è contra. Dicitur autem lex favorabilis, quæ primario prodest aliquibus; & odiosa quæ primario poenam continet, quamvis secundario alteri proficit. *Ibid. n. 12. & 13.*

78. Lex tam favorabilis quam odiosa non est explicanda ultra proprietatem verborum naturalem & civilem, nisi necessitas cogat. Et in dubiis in materia legis poenalis benignior pars amplectenda est, servata verborum proprietate, statimque est verbis legis secundum propriam significationem acceptis, etiam si legislator extra legem dicat se aliter intellexisse. *Ibid. num. 14. 15. & 16.*

79. Servanda est mens legislatoris intrinseca, non verò extrinseca. Quod si verba legis plures habent sensus proprios, & dubitatur, quinam intendatur à legislatore, verba accipienda sunt juxta sensum rei magis proportionatum. Si verò lex duplicem habet sensum, unum juxta verborum proprietatem, & alterum juxta communem loquendi modum, explicanda est juxta modum, quo accipiebatur, quando condita lex fuit. Quando autem verba legis duplicem habent sensum communem, sed unum proprium, alterum improprium, explicanda sunt juxta sensum, qui probabilius conjicitur intentus à legislatore. *Ibid. num. 17. 18. 19. & 20.*

80. Sed quaeres, unde dignosci poterit mens legislatoris in dubiis? Dignoscetur ex incommodis quæ ex verbis alio sensu acceptis sequerentur, si ex verbis uno sensu acceptis sequitur contrarietas ad leges, deinde ex ratione legis & iis quæ continentur in proœmio. Quod si particulariter aliquid statuat quod habetur in jure communi, talis constitutio explicanda est juxta formam juris communis, nisi aliter intendat legislator. *Ibid. num. 21. & 22.*

81. Lex poenalis ob paritatem rationis non debet extendi ab uno casu ad alium, modo h. c. casus non ponatur in lege exemplariter, seu gratia exempli; nam quando hoc fit, poena per legem imposita contra surripientes centum aureos, extenditur ad surripientes rem æqualis valoris; & quod dicitur de uno correlativo, dicitur etiam de alio, quando unum ponitur exemplariter. *Ibid. n. 23. & seq.*

82. In lege favorabili non est faciendā extensio, nisi verba legis hanc extensionem patiantur, & nisi necessitas cogat, & illa suadeat justitia legis. *ibid. n. 26.*

83. Præceptum adimpleri potest per actum ex aliqua circumstantia malum, ut si quis jejunct ob vanam gloriam: aliquando tamen non potest adimpleri non adimpleto modo, & aliquando è contra, ut si quis recitet officium sine attentione. *ibid. punct. 9. num. 1. & 2.*

84. Possumus unico actu pluribus præceptis satisfacere, quoties Superior concedit, ut eodem actu pluribus præceptis satisfiat; quamobrem vovens jejunium in Vigilia omnium Sanctorum, eo die jejunando, satisfacit utrique obligationi voti & jejunii; & qui tenetur divinum officium recitare ratione plurium beneficiorum, vel ordinis & beneficii, satisfacit unica recitatione utrique obligationi; denique quoties unus actus non impedit alium, possumus eodem tempore per diversos actus satisfacere pluribus præceptis. *Ibid. n. 4. & seq.*

85. Ut autem præceptum, seu leges adimpleantur, requiritur intentio faciendi opus quod præcipitur; propterea ebrius assistens Missæ, vel recitans orationem ex voto, &c. non satisfacit præcepto: accedens quoque ad Ecclesiam, ut meditationi vacet, non satisfacit præcepto audiendi Missam, si eo tempore Sacerdos adeat altare ad celebrandum; secus dicendum de puero audiente sacrum, quamvis illud nollet audire, nisi mater hoc ei præcepisset; audit enim humano modo, id est, cum debita attentione, quod non præstat, qui per vim absolutam cogitur interesse sacro, si illud audire non intendat. *Ib. punct. 10. num. 2. & seq.*

86. Audiens sacrum intentione illius audiendi, satisfacit, quamvis non intendat adimplere præceptum. Item qui vovit invisere sepulchrum D. Caroli, satisfacit voto visitando sepulchrum sine intentione adimplendi votum; amplius etiam si dum sepulchrum visitat, oblitus sit voti, adhuc enim humano modo præstat opus præscriptum. *Ibid. num. 10. & 11.*

87. Qui aliquid multis titulis præstare debet, dum illud præstat, satisfacit ei obligationi cui ipse satisfacere decrevit. Et qui ex præcepto Ecclesiæ, ex voto, & pœnitentia tenetur Missam audire, satisfacit præcepto Ecclesiæ unicam audiendo, nisi decreverit, seu elegerit cuinam obligationi vellet satisfacere. Item faciens opus quod pluribus titulis præstare tenebatur, censetur velle satisfacere urgentiori debito, si prius de-

creverat omnibus debitis per diversa opera satisfacere. Similiter audiens Missam in die festo, intendens aliam audire, præcepto satisfaciat, etiam si aliam non audiat, satisfacit. Qui Missam audivit animo non implendi præceptum audire istius Missæ, si aliam non audiat, non tenetur intra tempus obligationis mutare animum, & alium voluntatis actum facere, quo velit satisfacere seu satisfecisse, qui scit jam se præcepto satisfecisse cum adimpleverit opus præscriptum. *Ibid. num. 1. 2. & seq.*

Quando cesset obligatio legis?

88. Causæ propter quas cessat obligatio legis, sunt vis absoluta, impossibilitas, inadvertentia & ignorantia culpabilis, metus seu periculum gravis incommodi, lex contraria, seu revocatio, restrictio, dispensatio, cessatio causalitatis & motivæ, epikœia quatenus per epikœiam, seu aequitatem aliqui casus censentur excepti; & consuetudo contraria. *Ibid. punct. ult.*

89. Quando multa per legem præcipiuntur, & causa totalis cessat respectu unius tantum, obligatio cessat respectu illius, cujus causa totalis cessat; & quando multæ sunt causæ legis, & una tantum cessat, legis obligatio non cessat, quia non cessat tota causa. *Ibid. §. 2. n. 5. & 6.*

90. Lex cessat, quando non est amplius commoda & utilis, & in casibus qui per epikœiam non censentur comprehendi in lege. Cessat quoque per contrariam consuetudinem legitimè introductam. Per *consuetudinem* intellige jus quoddam moribus constitutum, quod pro lege suscipitur. Proprietates consuetudinis sunt interpretari legem, inducere legem, & legem introductam mutare, & abrogare, aliquando in totum, aliquando in partem, aliquando quoad legis obligationem, & pœnam, & aliquando quoad pœnam tantum. *Ibid. num. 7. & 8. §. 3. n. 2. 4. & 5.*

91. Non potest legitimè introduci consuetudo contra jus naturale vel divinum, nec contra commune bonum, nec ut plurimum contra jus gentium, nec circa materiam inutilem. Præterea non est legitima consuetudo illa, qua non intereferentes anniversariis defuncto:rum stipendium percipiunt. Consuetudo debet introduci per actus voluntarios, & illa quæ legem abrogat, introducenda est ab his qui legem servarent.